

שלושה פרקים

א. הערה לדו-שיח

במדור "היום הזה" של הראדיו נערכה, לפני ימים אחדים, שיחה עם סופר גרמני – היינריך כּל – המתארח בישראל.

השיחה נסבה בעיקר על תופעה שהמראיין (ד"ר שלמה אהרונסון) הגדיר אותה – לפי המונח הגרמני – כ"היסחפות", או היגררות, של הציבור אחרי מנהיגיו, בעלי השלטון המדיני. במילים אחרות – תופעת ההליכה-בתלם, או הקונפורמיזם.

המראיין ביקש מן הסופר להביע דעתו על "תופעה זו בחברת-השפע של ימינו" ושניהם הסכימו וקבעו כי יש לראות ענין זה בחומרה רבה ביותר, ביחוד במשטר דימוקראטי, שכן במשטרים טוטאליטאריים כרוכות אמירות-לאו לשלטון בהסתכנות רבה ופעמים היא שאלת חים ומוות, אך שעה שהציבור מקבל הכל והולך בתלם במשטר חפשי, שבו יש לו אפשרות למחות ולהתנגד, נעשה תהליך זה מדאיג באמת.

כל השיחה התנהלה – על אף קוצר המצע – בנימה של דאגה כה יסודית ומקיפה, עד כי לכאורה אין להוסיף דברים, אך כיוון שהראדיו – ביחוד במדוריו המוקדשים לבעיות החברה – אינו פורום לדיונים על עקרונות מופשטים בלבד, או לניסוחים תלושים לגמרי מן הקרקע והרקע של עולם המעשה, מתבקשת כאן הערה אחת:

עם כל הכבוד לבעית ה"היסחפות" או הקונפורמיזם ב"חברת-השפע" היה משונה קצת לשמוע כיצד חומרתה של בעיה זו בגרמניה של ימינו – והמשווחחים דיברו בפירוש לא על חברת-שפע סתם, אלא על החברה הגרמנית – מוצגת בחרדה רבה כל-כך לעומת סבירותה היחסית במשטרים טוטאליטאריים. היה ראוי להביא בחשבון – לפחות כעובדת רקע – כי אותה תופעה של קבלת-מרות או הליכה-בתלם, הודגמה לא מכבר בגרמניה הטוטאליטארית, בממדים שנימוק הסבירות אולי אינו תופס לגביהם על אף הכל, ממדים שאיימו להטביע את העולם כולו בדם ובחשכה, תוך שיתוף חסר-תקדים של כל שכבות העם הגרמני, מסופרים ועד שופטים ואנשי מדע, ומהדיוטות ועד כוהנים בהיכלי כל האמנויות והחכמות, ותוך היעדר התנגדות, ולוא רק בחלק האלף מזו שקמה בארצות-אירופה הכבושות.

אם נביא בחשבון את הרקע הזה נראה כי בקבעם שה"היסחפות" במשטר טוטאליטארי היא תופעה שאפשר להסבירה (וכמשתמע גם להצדיקה) בנימוק של חוסר-ברירה, דלגו המשוחרחים דילוג קל מדי וחטוף מדי לא רק על הבעיה עצמה אלא גם על כמה דברים חשובים שנשמעו בסוגיה זו כנגד אותו נימוק של אין ברירה ושל מילוי-פקודה, דברים שהיו עיקרם של דיונים בערכאות, החל ממשפטי נירנברג ועד משפט אייכמן בירושלים ודרך משפטי משתפי-הפעולה בצרפת ובארצות אחרות של אירופה ועד משפטי פושעי-המלחמה הנערכים עדיין גם כיום.

זאת אני אומר לא מפני שהנני סבור שעם כל אורח גרמני הבא לישראל יש לשוחח ולדון בפומבי על "נושא השואה". להיפך. פעמים, ביחוד באותם עיונים קבוצתיים של אינטלקטואלים יהודים וגרמנים, נהפך נושא זה יותר מדי לענין שדנים בו כמו בחוויה משותפת... ומצד זה אין רע בכך שדיון כזה נמנע הפעם.

יתר-על-כן, הנני בטוח כי גם המראיין וגם הסופר (הידוע כמתנגד חריף של ספיחי הנאציזם) הביעו בהזדמנויות אחרות את דעתם על אותה תקופה בצורה מפורשת וממצה, ואף-על-פי-כן שעה שמשכיל יהודי וספר גרמני משוחחים בראדיו שיחה שמתוכה חייב השומע להסיק, ולו גם על-כורחו, כי אותו ענין של קונפורמיזם בגרמניה הטוטאליטארית, ענין אשר בסיועו ובעקבותיו הושמד שליש העם היהודי, הוא סביר יותר מן הקונפורמיזם של חברת-השפע, אין דרך אלא להעיר על כך מלים מספר. לא על-מנת להוסיף עיון, אלא רק על-מנת ששיחה משונה זו לא תרחף באווירה של ישראל בלא הד ובלא תגובה. וזה הכל.

ב. חומר חסוי

כף המבשלים הגדולה שסיפקה למחבר הספר "שש שנים, ששה ימים" את החמרים והתבלים לספרו היתה כף נדיבה. הסודות סופקו בשפע שאין לו תקדים ונצטרפו לנזיד חריף ומדושן, ועף-על-פי-כן עובדה היא שחיבור זה נתקבל בציבור לא כצורר מיסמכים סנסאציוניים, אלא יותר כענין שהפיקאנטיות שבו היא עיקרו. אפילו העתונים, שפרסמו בשעת הופעת הספר, לפני שנה כמעט, כמה מובאות מתוכו, עשו זאת לא כמוצאי שלל רב של גילויים מרעישים, אלא מתוך יחס שנוקטים לגבי רמזים ולחשים שכוונתם חשובה מתכנם. יחס זה הוא שגרם לכך שאיש לא תמה ולא שאל מדוע אין סערות מתחוללות מסביב לחיבור זה ומדוע אין איש דורש למהר ולגנוז צרור זה של סודות-מדינה. יחס הספקנות לגבי מהימנותם המוחלטת של הדברים הוא שהגן על מחברם. דבר זה היה צריך מ.א. גלבוע להביא בחשבון שעה שהוא תוהה וקובל עכשיו מדוע לא נטפלו אליו במשך שנה תמימה כמעט, ורק לאחר שהוא כינס מסיבת עיתונאים והשמיע בעל-פה כמה מן "הסודות" שבחיבורו, פונים אל היועץ המשפטי. הצרה היא,

כנראה, בכך שאותם צימוקים עצמם, כל זמן שהיו רק כתובים בספר, לא היו אלא בבחינת פרטים שערכם היה כערך המסכת כולה, וזו נסתברה בציבור לכתחילה כצירוף חד-צדדי שנערך למטרה קבועה מראש, אך מרגע שפרטים כאלה נשלפים מתום הוקנטכסט, המאציל עליהם מרוחו ונהפכים להצהרה בלעדית לעתונאים, ניטלת חסינותם. כך לגבי מה שהצהיר המחבר במסיבת-העתונאים בעניין מהימנות הדיווח של ראש אגף-מודיעין, או לגבי מה שהובא בימים אלה באחד העתונים ש"בתשובה לשאלת כתבנו אמר גלבוע שהתיאור ה'מוגזם' שניתן בישיבת הממשלה ב-4 ביוני על-ידי השר דיין הביא כמעט לתוצאה הפוכה – היינו לדחיית המלחמה".

כן. המלחמה! על המלחמה! עיקר כוונתו של ספר זה באה להוכיח כי החלטה זו לא היתה פרי ממשלת-הליכוד וכי גם ממשלת אשכול, היא לבדה, היתה מכריזה מלחמה. לעצם הענין אינני סבור כי מישוהו מפקפק בכך. המלחמה היתה מתחוללת והנצחון היה בא גם לולא צורפו שלושת השרים החדשים לממשלה וגם אילו היה משה דיין לא שר-הבטחון אלא מפקד גדוד או מפקד חטיבה בחזית. המלחמה היתה מתחוללת והנצחון היה בא, וכדי לשכנע אותנו בענין זה אין צורך אפילו להוסיף לחיבור עדות של זלמן ארן, שגם ה"יונים" החליטו על המלחמה ימים אחדים לפני קום ממשלת-הליכוד.

אכן, אם היה מקום לתביעה משפטית רצינית בענין הספר עצמו, הרי מסירת החומר למחברו של ספר זה היא שהיתה ראויה לתביעה כזאת. מסירת חומר זה היא, כמובן, שערוריה מובהקת, אלא שגם בענין זה יש להרגיע את הציבור ולומר כי אין מקרה זה מלמד על הכלל ואינו מעיד על יחס זלזול של שרים וראשי-עם בחומר מסוג זה. רבים זוכרים עדיין כיצד רעשו אמות הסיפים במפא"י וסביבה שעה שדוד בן-גוריון השתמש בחומר של ועדת שרים לשם הגשת פנייה ליועץ המשפטי של הממשלה בעניין ממלכתי. רבים זוכרים עדיין גם מקרה אחר שבו ביקש בן-גוריון את הפרוטוקולים של ישיבות מרכז מפא"י, מתקופה מסוימת שלפני 1965, וחומר זה נמנע ממנו בכל התקיפות הראויה.

אין להסיק, איפוא, מסקנות כוללות מן העובדה שחומר חסוי נמסר למ.א. גלבוע לשם כתיבת ספרו. אנו רואים כי יש מקרים המעידים דווקא על חרדה קיצונית לחומר כזה. הכל לפי מעלתו של הכותב ולפי טיב המטרה שאליה הוא מתכוון.

פעמים אחדות ביום משרד, כידוע, הראדיו את החדשות רק ברשת ב"ת, שהיא "הגל הקל". כך גם לגבי מהדורת החדשות של שבע בבוקר, אשר רבים בארץ מחכים לה, מדרך הטבע, במתיחות רבה יותר (אם תיתכן כזאת) מאשר למהדורת-הביניים.

לכאורה, מאי נפקא מינא רשת אל"ף או ב"ת, את רשת-ב"ת זו היא המשדרת את מודעות הפרסומת, וכדאי היה מאוד שמנהלי הראדיו יכחישו את ההשערה שהם ביטלו את שידור חדשות-הבוקר ברשת אל"ף, כדי להפוך את החדשות לאמצעי של פיתוי, המכריח את הציבור לשמוע את שבחי הפרפומריה והאפנה והטכסטיל והמשקאות והבידורים, הזוכים על-ידי-כך לשעת-שיא של האזנה.

אם תבוא הכחשה כזאת או לא תבוא, העובדה בעינה עומדת: כל המחכה לחדשות הבוקר, וכל המחזיק את הראדיו פתוח זמן-מה לפני כן, כדי שלא להחמיץ אותן, נאלץ להקשיב תוך כדי מתח (ואנו יודעים היטב מה טיבו של מתח זה לגבי רבבות משפחות בישראל כיום) לשפע צחקוקים ורינונים וציוצים וחכמות ושאר "פעלולים", המלווים את הפרסומת, ואם יחליט מישו לסגור בשל כך את מקלט-הראדיו, ולא לפתוח אותו עד לשניות האחרונות שלפני החדשות, גם אז אין לו מפלט, שכן מנהלי הראדיו יודעים נפש מאזיניהם, ולכן קבעו לכמה חברות מקום קבע של פרסומת ממש לפני אותו הזמן, כדי שבאמת לא יהא מנוס.

אינני סבור בשום פנים שיש לאסור על פרסומת בראדיו, וכולנו יודעים ש"יש לשמור על המוראל", ואף-על-פי-כן יש לתת לרבבות המשפחות, המחכות בנקיפת-לב לחדשות, את האפשרות לשמוע אותן ברשת אל"ף, בלי אותו יריד של פיזוז ושל פיזום ושל נאקות עליצות ורינה וגילה על מצרכים ומוצרים העושים את החיים שמחים וששים כל-כך, החל מן האושר המזומן למאזינים על כל מדרך-סף-חנות ועד להצהרות כגון ש"טוב לי, טוב, שבני-הבית כולם בריאים ושלמים"... פירושם למותר. אכן, ניצול זה שמנהלי הראדיו מנצלים את מדור החדשות, בימים אלה של מלחמה, למטרות-עקיפין הוא תופעה פסולה לא רק מצד מריטת עצבים שבה אלא מצד שרירות וחשבון, אשר לא רק שירות ציבורי, אלא גם בעל עסק פרטי, עשוי להיענש עליהם. אם אין אנשי הראדיו מבינים זאת מעצמם צריך שיהא מי שיכריח אותם להפסיק מנהג זה. כל התערבות-מגבוה שתבוא לשם כך תהא מוצדקת וכל כפייה לא תהא פסולה. מה שאנשי הראדיו כופים על הציבור, בענין זה, פסול שבעתיים.